

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2017

Vojtěch TKACZYK

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

HISTORICKÝ VÝVOJ MATEŘSKÉ ŠKOLY ŠVABINSKÉHO V
HAVÍŘOVĚ NA POZADÍ VÝVOJE REGIONU

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF ŠVABINSKÉHO
KINDERGARTEN IN HAVÍŘOV RELATED TO REGIONAL
DEVELOPMENT

Autor bakalářské práce:

Vojtěch Tkaczyk

Studijní obor:

Učitelství pro mateřské školy

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Jana Uhlířová, CSc.

Bakalářská práce dokončena:

červen, 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Historický vývoj mateřské školy Švabinského v Havířově na pozadí vývoje regionu vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Havířově dne

Podpis:.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval za odbornou pomoc, konzultace a věcné připomínky vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Janě Uhlířové, CSc..

Historický vývoj mateřské školy Švabinského v Havířově na pozadí vývoje regionu

Abstrakt

Práce Historický vývoj mateřské školy Švabinského v Havířově na pozadí vývoje regionu má za úkol zmapovat vývoj předškolního vzdělávání spojený se vznikem a výstavbou města Havířova. Pro historický charakter práce je použita historicko-komparativní metoda, analýza a syntéza. Práce ukazuje konkrétní období vzniku města Havířova v letech 1955 až do současnosti, ve kterém se zaměřuje na konkrétní případ - vznik mateřské školy Švabinského, která vznikla v roce 1965.

Použitím archivních pramenů je doložen vznik a vývoj města Havířov a vývoj jeho předškolních institucí v letech 1955 do současnosti. Prvořadým pramenem jsou školní kroniky uložené v knihovně mateřské školy Švabinského, dále knihy historického charakteru o Havířově a regionu. Práce poukazuje na konkrétní období této školy, a to její vývoj v letech 1965 – 2016. Práce dále mapuje historický vývoj regionu, zalidnění a jeho rozvoj průmyslu, založeného na těžbě uhlí, a tím spojeného zpracování surovin.

Klíčová slova

Region Těšínsko, město Havířov, vývoj školních institucí, školní legislativa, kronika MŠ, dokumenty MŠ, významné události MŠ.

The historical development of Švabinského kindergarten in Havířov related to regional development

Abstract

My thesis focus on mapping the development of pre-school education connected with the foundation and construction of Havířov. For historical character of my thesis is used historical-comparative method, analysis and synthesis. Thesis shows the specific period from establishment of Havířov city in 1955 till today with focus on specific event - establishment of the Švabinský kindergarten, which was founded in 1965.

Using archival sources is documented the emergence and development of the city of Havířov and the development of its pre-school insistutions from 1955 till today.

The very first source is the school chronicles stored in the library of the Švabinský kindergarten, historical books about Havířov city and the region. The thesis points the specific period of this school, namely its development in period 1965-2016.

The thesis furthermore maps of the historical development of the region, its population and its development of the coal-based industry and the associated proccesing of raw materials.

Keywords

Region, City of Havířov, Schools institutions development, school legislation, chronicle of kindergarten, documents of kindergarten, important events in kindergarten.

OBSAH

Úvod.....	1
1. Metody práce	3
2. Ostravsko-karvinský region zvláště ve 20. století	6
2.1. Průmysl a obyvatelstvo	6
2.1.1. Vznik města Havířova	7
2.1.2. Školství a kultura v Havířově	9
2.1.3. Havířov po roce 1990	13
3. Historie předškolního vzdělávání	15
3.1. První rakousko-uherské zákony o předškolní výchově a vzdělávání	15
3.2. Zákon o jednotné škole.....	16
3.3. Vzdělávání učitelek mateřských škol	16
3.4. Další vývoj předškolního vzdělávání po roce 1948	17
4. Pojetí předškolní výchovy v době od roku 1948 do současnosti	19
5. Mateřská škola Švabinského	26
5.1. Vývoj mateřské školy.....	27
5.2. Významné události mateřské školy.....	35
5.3. Péče o zdraví dětí v mateřské škole	37
5.4. Shrnutí vývoje mateřské školy	39
Závěr.....	40
Seznam použitých pramenů a literatury	43

Úvod

Bakalářská práce Historický vývoj mateřské školy Švabinského v Havířově na pozadí vývoje regionu, si klade za cíl zmapovat existenci, vývoj a změny mateřské školy s přihlédnutím na rozvoj Ostravsko-karvinského regionu a jeho nejmladšího města Havířova od roku 1955 do současnosti.

V práci se zaměřuji na zodpovězení vytyčených výzkumných otázek, a to:

- Jaký byl vývoj mateřské školy Švabinského od jejího vzniku po současnost?
- Jak byla mateřská škola Švabinského ovlivněna rozvojem města Havířova?
- Jak se mateřská škola Švabinského přizpůsobila změnám po roce 1990?

Metodologii výzkumu jsem popsal v první kapitole bakalářské práce, k jejíž sepsání jsem využil metody kvalitativního výzkumu zaměřené na případovou studii mateřské školy Švabinského. Výzkum jsem opíral o analýzu a syntézu kronik a historických dokumentů mateřské školy.

V druhé kapitole se věnuji historickému vývoji Ostravsko-karvinského regionu. Soustředil jsem se na situaci před vznikem města Havířova, dále na samotnou výstavbu nového města, a s tím spjatá pozitiva i problémy nejmladšího města vybudovaného na „holé louce“, a jeho další vývoj. Zvláštní pozornost kladu na rozvoj školství a výstavbu nových mateřských škol.

Nedílnou součástí mé bakalářské práce je ve třetí kapitole nahlédnutí na historii předškolního vzdělávání především v období socialismu a ve čtvrté kapitole seznámení s pojetím mateřské školy v té době.

Pátou kapitolu tvoří případová studie mateřské školy Švabinského. Tato případová studie se zabývá historií a vývojem mateřské školy s přihlédnutím na

položené výzkumné otázky. Kapitola je rozdělena do čtyř částí – Vývoj mateřské školy, Významné události mateřské školy, Péče o zdraví dětí v mateřské škole a Shrnutí vývoje mateřské školy. V první podkapitole Vývoj mateřské školy popisují proměny jak venkovní, tak i vnitřní, dále také personální změny a jejich vliv na chod mateřské školy a v neposlední řadě uvádím počet dětí a naplněnost od založení mateřské školy po současnost.

Druhá a třetí podkapitola se již věnují chodu mateřské školy a změnám v průběhu let. Rozhodl jsem se zmínit o významných událostech mateřské školy, neboť mají výpovědní hodnotu z hlediska fungování mateřské školy v době socialistického režimu, po revoluci a v současnosti. Ze stejného hlediska jsem nahlížel i na péči o zdraví dětí v mateřské škole – rekreace dětí, jednodenní výlety, exkurze. Shrnutím vývoje mateřské školy uzavírám praktickou část mé bakalářské práce.

1. Metody práce

Tato bakalářská práce se zabývá vznikem a vývojem předškolního vzdělávání spojeném s výstavbou nového města Havířova. Pro účel zpracování výzkumného záměru jsem využil kvalitativní metody práce. Zaměřil jsem se na případovou studii mateřské školy Švabinského, která je typickým příkladem pro městské mateřské školy vybudované po vzniku Havířova v reakci na přirozený přírůstek a počet dětí v nové sídlištní zástavbě.

Práce je založena na analýze a syntéze historických dokumentů, historických zdrojů a kronik, obzvláště pak kronik mateřské školy Švabinského.

Kvalitativní výzkum, případová studie

Kvalitativní výzkum v humanitních vědách vymezuje různé přístupy a metody ke zkoumání pedagogických jevů, kdy není důležitá kvantifikace empirických dat, nýbrž jejich podrobná kvalitativní analýza. (Maňák, Švec, 2004)

V publikaci Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách Švaříček a Šed'ová (2007, s. 13) uvádí, že *„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickému vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“*

Dále se Švaříček a Šed'ová zmiňují, že základními obecně používanými a akceptovanými kritérii, které zajišťují kvalitu kvalitativního výzkumu, jsou pravdivost, důvěryhodnost, přenositelnost, spolehlivost a etické souvislosti výzkumu.

Mezi nejčastěji uplatňované postupy kvalitativního výzkumu se dle Maňáka a Švece (2004) řadí: analýza případu (případová studie), analýza dokumentů, výzkum jednání, terénní výzkum a kvalitativní experiment.

Z tohoto důvodu jsem pro svou práci zvolil případovou studii mateřské školy za použití analýzy a syntézy školních dokumentů a historických regionálních pramenů.

Švaříček a Šed'ová (2007, s. 96-98) uvádí, že případová studie je *„empirickým designem, jehož smyslem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málu případů.“* Základem případového šetření musí být sběr skutečných dat vztahujících se k objektu výzkumu. A také *„v případové studii badatel usiluje o komplexní porozumění případu v jeho přirozeném prostředí.“* Cílem tohoto výzkumného designu je vyložit případ jako integrovaný systém.

Jasně formulovaný výzkumný problém je základním krokem pro zpracování případové studie. Správně zvolený případ, který je pro účely výzkumu logicky odůvodněný, představuje základ úspěchu celého výzkumu.

Nejpoužívanějšími metodami sběru dat používanými v případové studii jsou rozhovor, pozorování a analýza dokumentů. Pro účely některých případových studií je možné pracovat také s dotazníky. Důležitá je rovněž triangulace, to znamená získávání dat různými metodami či přístupy nebo z různých zdrojů.

Metody, které jsem zvolil, jsem vybíral podle vytyčeného výzkumného cíle a výzkumných otázek. Je to především analýza historických dokumentů, jako jsou kroniky nebo historické knihy o vzniku města.

Analýza a syntéza historických dokumentů

Jak se uvádí v knize Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace autora Jana Hendla (2016), analýza dokumentů se využívá jak v kvalitativním, tak i v kvantitativním výzkumu. Informace obsažené v dokumentech nejsou ovlivněné subjektivitou výzkumníka, jako při jiných metodách sběru dat (např. rozhovor, pozorování, testování), data tedy nejsou zkreslená.

Při analýze historických dokumentů se převážně jedná o historický výzkum. Výzkumník využívá metody kontextualizace a syntézy. Dle Hendla (2016, s. 141) *„kontextualizace je důležitá, protože dovoluje určit následnost událostí a dává podklady pro zpracování materiálu jako vyprávění. Syntéza v historickém výzkumu znamená proces výběru, organizace a analýzy dokumentů.“*

Za účelem zpracování kvalitní práce pojednávající o historii a rozvoji mateřské školy Švabinského jsem analyzoval především kroniky mateřské školy, ale také historické a regionální materiály o Havířově a o Ostravsko-karvinském regionu. Soupis těchto pramenů uvádím v seznamu použité literatury.

2. Ostravsko-karvinský region zvláště ve 20. století

Historii regionu a vzniku města Havířova se věnovalo mnoho historiků. Nejvýznamnějším havířovským historikem a pamětníkem je Radim Prokop, který vydal mezi jinými publikaci Havířov: Statutární město Havířov. V knize popisuje vznik Havířova i situaci v regionu před jeho založením.

Prokop (2005) uvádí, že Těšínsko (jehož součástí je Ostravsko-karvinský region) je regionem úzce spjatým s průmyslem. Jednoznačnou nadřazenost nad jinými výrobními a společenskými činnostmi si poměrně dlouho udržovalo průmyslové podnikání v hornictví a hutnictví, což hluboce poznamenalo zdejší prostředí v nejrůznějších oblastech života. Převaha průmyslu byla všude patrná, avšak nejvíce ovlivnila způsob bydlení a urbanizační vývoj mnohými regionálními zvláštnostmi.

2.1. Průmysl a obyvatelstvo

S vývojem průmyslu – rozšiřování průmyslových zón a vznik nových dolů – nastal i příliv pracujících obyvatel. Vznikaly tzv. obytné (hornické či hutnické) kolonie, které se staly základy pozdějších měst. Začátkem 20. století vyrostla Ostrava počtem obyvatel do velkoměstské podoby. Značný pokrok v sídelním rozvoji zaznamenala i hornická města Karviná s Orlovou a pohraniční Český Těšín. Avšak velkorysejší urbanistický růst a sídelní modernizaci tento region postrádal. Jakékoliv výhledové plány obytné výstavby zastavilo období nacistické okupace a přineslo pouze nouzové řešení bydlení. Obytné kolonie byly během války a po celou okupační dobu přelidněny. Po skončení válečných událostí se hlavní investice přednostně vkládaly do obnovy průmyslu (z něhož hodně obyvatel nuceně nasazených odešlo nebo se hromadně účastnilo osidlování pohraničí), a tak upadal bytový fond a nedostatečná údržba všech závodních osad zanechala své následky. Tlak na ubytování pracovníků nezadržitelně vzrůstal a hromadná bytová výstavba se stala nevyhnutelnou. Počínaje únorovým převratem v roce 1948 nastala doba orientovaná na socialistickou industrializaci. Toto období preference metalurgické a energetické základny ostravského regionu přímo podmínilo vznik nového města.

2.1.1. Vznik města Havířova

Před rokem 1945 dle Prokopa (2005), na toto území zasahovala industrializace a urbanizace jen okrajově. Tamní obce Dolní Bludovice, Šenov, Životice a Dolní Datyně měly převážně zemědělský ráz. Dolní, Prostřední a Horní Suchá se vyznačovaly nejkoncentrovanějším zalidněním, které však k dosažení skutečného městského sídla mělo daleko.

Před druhou světovou válkou, jak je uvedeno v knize Havířov (1995), žilo na území havířovských obcí 16,5 tis. obyvatel. Národnostní skladba zde byla různorodá. V některých obcích převažovala populace česká (Šenov, Šumbark, Dolní a Prostřední Suchá) v jiných zase polská (Dolní Bludovice, Horní Suchá, Životice). Německé osídlení bylo zcela zanedbatelné. V období německé okupace byli obyvatelé, kteří se hlásili k české nebo polské národnosti, vystaveni nejrozličnějším formám diskriminace. Týkalo se to zvláště Poláků, kteří byli zbavení majetku, museli odvádět dodatečnou daň a postihovaly je další tresty a znevýhodnění. Školství v té době bylo striktně německé. S ukončením okupace se národnostní skladba příliš nezměnila. Pohraniční region si zachoval svůj národnostně smíšený charakter. Znovu se otevřely školy jak české, tak i polské. Zlepšené podmínky pro rozvoj polského školství daly vzniknout první polské mateřské škole, která byla založena 10. 3. 1948 v Horní Suché.

Autoři v regionální historii „Havířov“ (1974) popisují přechod na plánované hospodářství, při kterém došlo k zaměření se na obnovu průmyslu mezi jinými i v regionu Těšínsko (doly v Karviné, v Horní Suché, elektrárna v Karviné, huť v Ostravě a Třinci) a díky tomu nastala změna. Rozšiřováním a výstavbou nových dolů a hutí vznikl požadavek na nábor nových pracovních sil ze všech krajů republiky. Značnou překážkou však byla nedostatečná bytová kapacita. Teprve první pětiletý hospodářský plán v letech 1949 – 1953 kladl zvýšené nároky na bytovou výstavbu a podnítil výhledovou koncepci sídlištního rozvoje, kde se počítalo s projekcí celých nových měst.

Požadavky na zajištění bydlení byly tak vysoké, dle Prokopa (2005), že pro ostravský region předpokládaly v roce 1950 více než 24 000 nových pracovníků. Důvodem k urychlené bytové výstavbě byla rovněž velká fluktuace pracovních sil a

zhoršující se stav životního prostředí v území devastovaném hornickou těžbou.

Při územní volbě k umístění sídelní výstavby Havířova mělo významnou úlohu geografické prostředí. Výběr stanoviště byl proveden s ohledem na předpokládaný rozsah města, urbanistické řešení, zásobování vodou, energií a dopravní vztahy s hlavními pracovišti. Dá se říci, že územní poloha Havířova má řadu výhod, z nichž nejpodstatnější je relativní blízkost k průmyslové základně OKR (Ostravsko - karvinský revír) i k okolním tradičním městům a na druhé straně zase odlišnost v přírodních podmínkách, které jsou vesměs příznivější, než v prostředí průmyslového osídlení nedalekých měst.

Jak autor dále uvádí, tak nové město Havířov vznikalo plánovitě a zahrnovalo dosavadní výstavbu na Šumbarku, v Horní Suché a v Bludovicích. V roce 1953 byla vybudována vstupní část Hlavní třídy. V dalších letech se postupně stavělo na východ od Hlavní třídy, později blíže k plánovanému centru a na západ. V roce 1961 – 1962 se rozhodlo o dalším rozšiřování města a přistoupilo se ke stavbě v městských částech Podlesí a Bludovický kopec. Zde byl terén již členitější, a tak bytová zástavba plynule přešla od sídlištních ucelených bloků k rozptýlenějším stavebním formám. Od 60. let se v městských částech Podlesí a Bludovický kopec rozrůstala také rodinná zástavba. S rozhodnutím o další bytové výstavbě tak vznikl problém s nově vybudovanými rodinnými domy. Tímto došlo k promíchání rodinných domů s panelovými. Hlavně v městské části Podlesí můžeme dodnes vidět několik rodinných domů různě umístěných mezi vysokými, osmipatrovými panelovými domy. Bytová výstavba kulminovala v roce 1960, kdy bylo v Havířově postaveno 1 939 bytových jednotek. Město představuje výrazný a stavebně kompaktní celek. Celková urbanistická koncepce působí velkoryse a uzavřeností domovních obytných bloků umocňuje využití obytné plochy. Ta úzkým sepětím s potřebami každodenního styku nabízí příležitosti k hlubším občanským kontaktům. Četná mezibloková nádvoří byla určena především dětem. Díky celkové koncepci nových sídlištních útvarů byla v roce 1992 tato zástavba vyhlášena za ochranné pásmo státní památkové péče a označena za výtvar „socialistického realismu“.

Město Havířov se zrodilo téměř z ničeho, a jak kolektiv autorů regionální publikace „Havířov“ (1974) uvádí, za krátkou dobu již patřilo mezi celostátně

významná města. Do města přicházeli migranti z nejrůznějších prostředí, a mnozí z nich zde zůstávali natrvalo. Tohoto osídlování se účastnili převážně mladí lidé s dobrými podmínkami pro zakládání rodin. Měli k tomu příznivé poměry materiální i bytové. Počet narozených překračoval až do roku 1959 asi desetinásobně úmrtnost obyvatel a věkový průměr činil 23 let. Později se přirozený přírůstek snížil, přesto se město vyznačovalo mladým věkem obyvatel a ve srovnání s jinými městy nízkou úmrtností. Svým zalidněním rostl Havířov v průměru třikrát až čtyřikrát rychleji než většina měst přilehlé oblasti. Od založení města v roce 1955, kdy díky sídlištnímu Šumbarku mělo necelých 12 tisíc obyvatel, do roku 1970 vzrostl počet obyvatel na neuvěřitelných 80 tisíc. V dalších letech již přírůstek nebyl tak výrazný a po roce 1990 začal počet obyvatel mírně klesat.

Prokop (2005) dále uvádí, že Havířov si udržoval národnostně smíšený charakter, kromě většinové české populace (77,5%), zde byla značně zastoupená i populace slovenská (7,8%) a polská (4,4%). Oproti Slovákům je polská národnostní menšina méně početná, ovšem ve veřejném a kulturním životě je její účast daleko zřetelnější a aktivitou bohatší. Je to podmíněno hlavně skutečností, že v kulturní oblasti významně čerpá z místních a regionálních tradic a trvalé usídlenosti.

Dále konstatuje, že v sociální skladbě převládalo v Havířově obyvatelstvo dělnických profesí. Preference dělnického stavu se promítala do podceňování vzdělanosti, která se zvyšovala pomaleji, než bylo žádoucí. Rozvojem společenské infrastruktury se částečně vymanilo z jednostranného vývoje a dosáhlo postavení, v němž se vzdělanostní pokrok rozvíjením středních škol a učilišť urychlil.

2.1.2. Školství a kultura v Havířově

Ze začátku existence města se veřejný zájem téměř výlučně orientoval na růst bytového fondu a zajišťování důležitých občanských potřeb ponechával stranou s odkazem na dostupná okolní města. Opoždění vybavenosti města vyplývalo převážně z nedostatku zkušeností s výstavbou tak rozsáhlých sídlištních celků. Chyběly nezbytné materiální prostředky i kvalifikované pracovní síly. Také zaměření na výrobu nepůsobilo příznivě na rozvoj občanského života ve městě.

Vybavenost města se začala rychleji rozvíjet teprve po roce 1960. Rozložení občanského zázemí bylo podřízeno hlavním urbanistickým záměrům, kladoucím důraz na sepětí obytných okrsků s vlastní vybaveností včetně předškolního i základního školství a obchodně obslužné sítě v optimální docházkové vzdálenosti obyvatel.

Důležitou funkci ve společenském životě města mělo školství. O prvních nových školách se publikace Havířov (1995) zmiňuje, že byly vzhledem k věkové skladbě obyvatel otevřeny poměrně pozdě a také výstavba dalších nedostačovala vysoké porodnosti v Havířově. Patřily k nim základní školy umístěné na adresách Švermova, Komsomolská, Gorkého, Komenského, Svatopluka Čecha, Palackého a Vítězslava Nezvala. Město se také dočkalo v roce 1956 gymnázia a v roce 1961 byla zahájena výuka na střední škole hutnické. K rozvíjení zájmové činnosti přispěla Lidová škola umění. Typická pro Havířov byla hornická učiliště, v nichž se připravovalo na povolání přes 2 tis. hornických učňů. Do konce 60. let se stále projevoval citelný nedostatek tříd, proto často se muselo vyučovat na směny. V připojených obcích měla své školy také polská národnostní menšina. Ty povětšinou byly založeny již před vznikem Havířova. Školství bylo nedílnou součástí rozvoje kulturního a společenského dění. Rozrůstáním sítě škol se umožňovalo zasadit Havířov do vyšší vzdělanostní sféry. Nároky na školskou vybavenost byly vysoké, a kulminovaly na přelomu 70. a 80. let, kdy bylo v Havířově 25 základních devítiletých škol, jež téměř všechny byly nově postaveny. Velký počet dětí si vyžádal i nezbytná další školní zařízení. K nim patřilo zejména 29 samostatných mateřských škol a tři jesle, odpovídající svým charakterem moderním požadavkům pedagogické a výchovné práce poplatné době. Střední a odborné školství se rozšířilo o druhé gymnázium, pedagogickou školu, která měla nadměstský charakter, a průmyslové školy.

Tabulka č. 1.

Mateřské školy v Havířově – rok založení

Mateřské školy v Havířově - rok založení			
	Rok založení	Městská část	Název mateřské školy
1.	1911	Bludovice	MŠ Selská - polská MŠ
2.	1925	Dolní Suchá	MŠ U Školy
3.	1925	Dolní Datyně	MŠ Občanská
4.	1956	Šumbark	MŠ U Jeslí
5.	1957	Životice	MŠ U Křížů
6.	1957	Město	MŠ Sadová
7.	1957	Město	MŠ Místní
8.	1958	Město	MŠ U Stromovky
9.	1958	Město	MŠ Na Nábřeží
10.	1960	Město	MŠ Resslova
11.	1961	Město	MŠ K. Čapka
12.	1961	Město	MŠ Lípová
13.	1961	Město	MŠ Radniční
14.	1961	Prostřední Suchá	MŠ U Topolů
15.	1962	Město	MŠ Sukova
16.	1963	Město	MŠ Puškinova
17.	1963	Podlesí	MŠ Přímá
18.	1964	Podlesí	MŠ E. Holuba
19.	1964	Bludovice	MŠ Frýdecká
20.	1964	Město	MŠ Horymírova
21.	1965	Město	MŠ Švabinského
22.	1967	Podlesí	MŠ Čelakovského
23.	1968	Podlesí	MŠ Balzacova
24.	1977	Podlesí	MŠ Kosmonautů
25.	1983	Šumbark	MŠ Petřvaldská
26.	1983	Šumbark	MŠ Okružní
27.	1985	Šumbark	MŠ Mládí
28.	1990	Šumbark	MŠ Moravská
29.	x	Město	MŠ Čs. Armády

Zdroj: Magistrát města Havířova, odbor školství a kultury

V tabulce č. 1. *Mateřské školy v Havířově – rok založení* jsou uvedeny všechny mateřské školy, které kdy byly na území města Havířova založeny. Jako první mateřská škola byla založena již v roce 1911 škola s polským jazykem vyučovacím, a až do roku 1925, sloužila jako jediná vzdělávací instituce pro polskou většinu i českou menšinu. V roce 1925 byly vybudovány dvě mateřské školy s českým jazykem vyučovacím, aby zajistily vzdělávání dětí z českých rodin, které zde

migrovaly za prací na prvním dole v regionu Kaiser Franz Joseph Schacht, který vlastnili bratři Gutmannové. Kaiser Franz Joseph Schacht (současný Důl Dukla) vznikl v roce 1905 a jeho výstavba byla ukončena v roce 1915. V této době byly také postaveny i dělnické kolonie pro příchozí pracovníky.

S otevíráním nových dolů a zpracovatelských podniků byly pod patronátem těchto podniků zbudovány další mateřské školy na území města Havířova. V tabulce č. 1. *Mateřské školy v Havířově – rok založení*, je vidět více jak třicetiletá stagnace zakládání mateřských škol. Založením města Havířova byla odstartována výstavba mateřských škol, která trvala až do roku 1990. Vznik mateřských škol přímo souvisel s výstavbou města Havířova, která byla rozdělena do plánovaných stavebních etap. První stavební etapou byla výstavba městské části Město, na kterou navazovalo i otevírání nových mateřských škol. Jak je vidět v tabulce č. 1. *Mateřské školy v Havířově – rok založení* od roku 1957 až do roku 1963 vznikaly mateřské školy téměř výhradně v městské části Město. Zde je také největší koncentrace mateřských škol v Havířově. Další stavební etapou byla městská část Podlesí – zde vzniklo pět mateřských škol a poslední etapou, s menším časovým odstupem, byla výstavba městské části Šumbark, kde byly otevřeny čtyři mateřské školy moderního charakteru v podobě pavilonů s větší kapacitou než ostatní mateřské školy postavené jako dvoupatrové budovy se třemi třídami.

Některé školy byly přebudovány a přizpůsobeny době. Například v roce 1987 byla v budově bývalé pedagogické školy umístěna Střední průmyslová škola elektrotechnická. (Havířov, 1995)

Kultura v nejširším slova smyslu podle Prokopa (2005) měla v prostředí města poněkud hlubší smysl než ve městech tradičního typu. Iniciovala a stmelovala různorodé kolektivy lidí, podněcovala celospolečenský zájem o lepší životní podmínky, překlenovala rozdíly po stránce sociální, profesní, etické i národnostní, dávala každému možnost se uplatnit a zvýraznit svou přítomnost v aktuálním každodenním styku. Kulturní akce, často pořádané školami a učiteli, znamenaly někdy nejúčinnější a často jediný prostředek k navázání bezprostředních kontaktů mezi veřejností v lokálním měřítku a docházelo jimi k formování širších kolektivů, které působily na veřejné zájmy města.

2.1.3. Havířov po roce 1990

Charakter města až dosud odpovídal úloze, jaká mu byla stanovena výhledovými plány, založenými na očekávané prosperitě těžkého průmyslu. S přechodem do nových ekonomických, společenských a politických poměrů se staly nedávné přednosti velkou zátěží jak pro samotné město, tak celou oblast. Havířov, často označovaný jako „socialistické“ město, se nemůže prezentovat existencí vyvinutého centrálního jádra, ale pouze vnitřní soustředěnou zástavbou ve stylu socialistického realismu. Nová doba přinesla sebou mnohé změny sídelní, demografické, sociálně-ekonomické, územně-správní a střediskové.

Těžký průmysl v ostravsko-karvinském revíru, ve kterém našli své uplatnění mnozí obyvatelé Havířova, se musel přizpůsobit novému tržnímu prostředí a restrukturalizovat se, což vedlo k omezení těžby a uzavření některých dolů. Tento proces Havířov hluboce zasáhl. Také průmyslová výroba na území Havířova neunikla změnám a většina odvětví zanikla.

S nástupem demokracie bylo nutné vyřešit majetkové vztahy a privatizovat velké průmyslové podniky. Komericializací vznikla ve městě řada bankovních a peněžních institucí, které spolu s ostatním podnikatelským sektorem představují důležitý úsek rozvojových možností města.

Transformace vzdělanosti měla širokou základnu v síti škol, které však musely přizpůsobit organizační a technickou stránku výuky demografickému vývoji. Havířovské školy již nejsou vystaveny takovému kapacitnímu tlaku jako dříve. Je to patrné zejména u základních škol a učilišť. Po útlumu v předchozích letech se opět zvyšují nároky na mateřské školy, také díky nové legislativě. Většina mateřských škol 100 % naplňuje svou kapacitu, a proto úsilí městských orgánů se soustřeďuje na rozšíření kapacit a optimalizaci sítě mateřských škol.

V současné době je město Havířov zřizovatelem 20 mateřských škol s právní subjektivitou, a dále 9 mateřských škol, které jsou odloučenými pracovišti při mateřských a základních školách. Havířov disponuje jednou mateřskou školou s polským jazykem vyučovacím, která je součástí základní školy s polským jazykem vyučovacím v Bludovicích. Na území města je také jedna soukromá mateřská škola a jedna mateřská škola speciální pro zrakově postižené. Souhrnem mateřské školy

ve školním roce 2016/2017 navštěvovalo 2 097 dětí. Na území města je pak 17 základních škol a dvě státní gymnázia.

Růst vzdělanostního potenciálu v současné době zajišťují státní školy: dvě gymnázia, střední škola technických oborů, střední průmyslová škola elektrotechnická, střední průmyslová škola stavební, 3 střední školy; a soukromé školy: hotelová škola a obchodní akademie, vyšší odborná škola, vyšší odborná škola DAKOL a střední odborná škola DAKOL. O uměleckou výchovu pečují dvě základní umělecké školy – ZUŠ Bohuslava Martinů a ZUŠ Leoše Janáčka.

3. Historie předškolního vzdělávání

Tato kapitola je zaměřena na vývoj předškolního vzdělávání a jeho legislativní zakotvení od roku 1869 do současnosti. Legislativa se měnila v rámci zaměření na potřeby společnosti a státu. Práce se z hlediska historie zaměřuje zejména na vzdělávání v době socialismu a porevoluční školství do současnosti.

3.1. První rakousko-uherské zákony o předškolní výchově a vzdělávání

Základ pro právní postavení veřejné předškolní výchovy jako první přináší Základní říšský zákon školní z roku 1869, ve kterém se uvádí, že *„Při jednotlivých školách mohou podle zvláštních potřeb místních zřízeny býti školy pro opatrování, vychovávání a vyučování dítek ke škole ještě nepovinných...“* (Opravilová, Uhlířová, 2013, s. 6)

V pozdějších letech byly vydány další výnosy a nařízení, které podrobněji vymezují a pojmenovávají instituce sloužící k veřejné předškolní výchově – mateřské školy.

Výnos „O příčině škol mateřských a ústavů jim příbuzných“ z roku 1872 rozlišuje jesličky a opatrovny pro děti do 3 let, které mají povahu ošetrovací, a mateřské školy pro děti od 4 do 6 let, kde se dále podporuje domácí výchova a příprava na školní vyučování, díky spořádanému cvičení těla a smyslů a přirozenému vzdělávání ducha. Základním prostředkem jsou zaměstnání, hry, nazírání na předměty a rozhovory o nich, povídky, básničky, lehké zahradní práce, avšak vyučování dle školních způsobů se vylučuje.

Výnos vymezuje také osoby určené k výchovně-vzdělávací práci v těchto institucích. Z této legislativní základny se vycházelo až do roka 1948, kde jej nahradil zákon o jednotné škole.

Specifickou roli hrál i vládní návrh zákona o mateřských školách z roku 1928, který podával instrukce pro zřizovatele a vychovatelky mateřských škol a vyvolal bouřlivou diskuzi na toto téma. Návrh zákona byl, vzhledem ke krizové

situaci 30. let 20. století, odložen a později se k němu již nebylo možno vrátit. (Opravilová, Uhlířová, 2013)

3.2. Zákon o jednotné škole

Školský zákon z 21. dubna 1948, č. 95 Sb., o základní úpravě jednotného školství stanovil jednotnou výchovně-vzdělávací soustavu. Vymezil předškolní výchovu, která dostala charakter uvědomělého školení, uzpůsobeného věku dětí. Výchovně a zdravotně sociální zařízení pro děti od 3 do 6 let bylo označováno jako mateřská škola. Všechny mateřské školy byly státní, soukromé a církevní byly zrušeny.

Podle dvojice autorek Opravilová a Uhlířová (2013) mateřské školy mohly vznikat, pokud se přihlásilo nejméně 20 dětí, a do jedné třídy mohlo docházet až 30 dětí (ve školních letech 1948/49 až 1950/51 více než 40 dětí). Přijímané byly pouze tělesně a duševně zdravé děti dle obvodu příslušné mateřské školy.

Výchovnou péčí se rozuměla všestranná duševní výchova přiměřená věku dítěte a jeho schopnostem, výchova rozumová, citová a volní. Obzvláště se zdůrazňoval zřetel k vývoji tělesnému a sociální ochraně.

Tento zákon byl zlomový pro předškolní vzdělávání, neboť poprvé v historii zařadil mateřské školy mezi školní zařízení, a tím ji zařadil do struktury výchovně vzdělávací soustavy. Zároveň na druhé straně zákon přinesl uniformitu, která se promítla do cíle, obsahu, metod, organizační struktury i tempa práce, a tím zlikvidoval vše, co prosazovalo reformní hnutí. Dítě bylo vnímáno jako součást dětské skupiny nikoliv jako individualita. Toto nerespektování dítěte trvalo až do roku 1990.

3.3. Vzdělávání učitelek mateřských škol

Učitelky se vzdělávaly od vzniku první mateřské školy (1869) v dvouletých kurzech při ženských učitelských ústavech, které byly středoškolské úrovně. Až zákon z roku 1945 o vysokoškolském vzdělávání umožnil i vzdělávání učitelek na vysokoškolské úrovni.

Významný posun ve vzdělávání učitelek mateřských škol znamenal vznik pedagogických fakult, kde měli být připravováni učitelé všech kategorií, tedy i učitelky mateřských škol, pro které bylo předpokládáno dvouleté studium. Avšak s nedostatkem učitelů v předškolních vzdělávacích institucích se studium na pedagogických fakultách zkrátilo na jeden rok.

V roce 1953 vyšel Zákon č. 31, o školské soustavě a vzdělávání učitelů, který zřizoval odborné pedagogické školy, středoškolské úrovně. Do těchto škol byly přijímány absolventky osmileté střední školy nebo osmého ročníku jedenáctileté střední školy. Přesunem vysokoškolského vzdělání na středoškolskou úroveň se prudce snížila kvalita přípravy učitelek mateřských škol. Bohužel tato středoškolská kvalita je od roku 1953 stále platnou úrovní pro většinu učitelek mateřských škol. Od roku 1980 se v dálkovém studiu na pedagogické fakultě Univerzity Karlovy znovu otevírá vysokoškolský obor Pedagogika předškolního věku. Ten dal budoucnost vysokoškolskému vzdělávání i další úrovni kvalifikace učitelů mateřských škol. Bílá kniha (Národní program rozvoje vzdělávání v České republice) z roku 2001 doporučuje postupný přechod kvalifikace učitelů mateřských škol na terciální úroveň.

3.4. Další vývoj předškolního vzdělávání po roce 1948

Po druhé světové válce se vývoj předškolní výchovy urychlil. První poválečné desetiletí charakterizujeme jako kvantitativní nárůst mateřských škol a druhé poválečné desetiletí, 1955-1965, je charakterizováno jako kvalitativní rozvoj mateřských škol, kde dochází k prohlubování metodik jednotlivých oblastí a disciplín a práce na kurikulu. Třetí desetiletí, 1965-1975 je pro tzv. prohlubování socialistického charakteru mateřských škol, neboli průsak ideologie do všech oblastí práce s dítětem v předškolním vzdělávání.

V roce 1976 byl přijat dokument Další rozvoj československé vzdělávací soustavy. Byl postaven na teorii „akcelerace“ vývoje dítěte, která nám byla vnucena ze sovětské strany. Tím došlo k předimenzování informačního obsahu. Povinné vzdělávání požadovalo intenzivní připravenost dítěte předškolního věku při vstupu do první třídy základní školy. Úroveň připravenosti dětí, tzv. školní zralost,

se celoplošně testovala. Děti, které byly shledány jako nedostatečně zralé, zůstávaly ještě jeden rok v mateřské škole - tzv. odklad školní docházky.

Zákon o školských zařízeních z roku 1978 spolu s vyhláškou z roku 1980 změnil chápání předškolních zařízení na instituce zabezpečující celodenní péči. Zákon také připouštěl vznik internátních (celotýdenních nebo celoročních) zařízení. V tomto období po roce 1976 se mateřská škola stala vůči předškolnímu dítěti zcela direktivní, neboť bez jasného vedení dítěte nebylo možné ve třídách s kapacitou 35 dětí, docílit přípravy dítěte na vstup do základní školy.

V novele zákona z roku 1990 (Zákon č. 171/1990 Sb.) byly zrušeny principy jednotné školy, tím se přiznalo právo dítěti na individualitu, a to byl jeden ze znaků realizace demokracie v předškolní výchově.

V roce 1991 byla mezi zákony zařazena mezinárodní Úmluva o právech dítěte, kde každý má stejná práva bez ohledu na barvu kůže, rasu, národnost, náboženské vyznání, politické smýšlení či sociální původ. Výchova dítěte má směřovat k rozvoji osobnosti dítěte ve všech oblastech (fyzických a psychických), k výchově, která posiluje úctu k lidským právům a základním svobodám, k posilování úcty k rodičům, kultuře a společenským hodnotám, k přípravě dítěte na život ve společnosti, k výchově zaměřené na ochranu životního prostředí. (Zákon č. 3/1993 Sb.)

Schválením Zákona č. 395/1991 Sb., o školských zařízeních, byly předškolní zařízení zařazeny do vzdělávací soustavy a získaly právní zodpovědnost. Předškolní výchova měla zabezpečovat uspokojování přirozených potřeb dítěte a rozvoj jeho osobnosti a probíhat ve spolupráci rodiny a předškolního zařízení. (Zákon č. 395/1991 Sb.)

Současným platným zákonem je Školský zákon z roku 2004 (*Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání*). Obsahuje především změnu v podobě Rámcových vzdělávacích programů. Poslední úprava znění Školského zákona byla 1. 2. 2017, ve které mimo jiné došlo k rozšíření obsahu o dvouletých dětech v předškolním vzdělávání

4. Pojetí předškolní výchovy v době od roku 1948 do současnosti

S nástupem socialistického režimu nastaly politické změny, které podmiňovaly vývoj pojetí předškolní výchovy a vzdělávání. Dle dvojice autorek Opravilová a Uhlířová (2012) se pojetí přeorientovalo na disciplinární výchovu spojenou s propagací socialistických idejí v předškolní výchově a vzdělávání. Přesto v teorii i praxi předškolní výchovy převažovaly původní české zdroje a zdravé výchovné tendence, doplněné snahou vycházet z nových vědeckých poznatků, které se prosazovaly „cestou mírného pokroku v mezích zákona“.

Jak popisují autorky Opravilová a Uhlířová (2012), v roce 1952 byla vydána Příručka pro pracovníce v mateřských školách autorek Bartušková M. a Jírová M., ve které je uveden mimo jiné význam mateřských škol v lidové demokracii a jejich rozvoj. Dále je zde popsána také výchova a vyučování v MŠ, cíle a úkoly.

Mateřské školy měly významný úkol: *„položít pevný základ pro výchovu mládeže všestranně zdatné a vyspělé, oddané lidově demokratickému zřízení, mládeže připravené k budování i k obraně naší vlasti.“* (Opravilová, Uhlířová, 2012, s. 11)

Dále Bartušková a Jírová in Opravilová a Uhlířová (2012) uvádějí, že dalším společenským významem pro mateřské školy a jesle bylo osvobození ženy, a odstranění nerovnosti s mužem. Ženy se tak mohly hlásit do všech pracovních oborů a přispět k socialistické výstavbě. V mateřské škole mělo být vlídné a přátelské ovzduší, dnes bychom řekli příznivé klima, aby děti zde byly šťastné a spokojené, protože pokud je dítě v mateřské škole rádo, tak se matka může plně věnovat své práci a stát se zlepšovatelkou socialistické výroby.

Dle Opravilové a Uhlířové (2012) obnova mateřských škol po válce nastala ihned a ve velkém počtu vznikaly další. Výstavba sítě mateřských škol, která byla zakotvena ve školském zákoně a podpořena vládním nařízením, zvýšila počet mateřských škol, z dosavadních 316 mateřských škol před druhou světovou válkou na 4 602 mateřských škol v roce 1948.

Cílem výchovy, popisovaném Bartuškovou a Jírovou in Opravilová a Uhlířová (2012), byl všestranný rozvoj osobnosti jako jednota rozumové výchovy,

polytechnického vzdělání, tělesné, mravní a estetické výchovy, dále také vychovávat budoucí budovatele a obránce komunistické společnosti. K dosažení těchto cílů měly učitelky plnit úkoly ze všech složek výchovy.

Předním úkolem rozumové výchovy bylo dát dětem pravdivé poznatky o objektivní skutečnosti, jež tvořily základy věd, zároveň rozvíjet poznávací schopnosti dětí (vnímání, pozornost, myšlení, paměť, představivost), probouzet zájem o vzdělání a pěstovat dovednost prakticky používat vědomosti a utvářet vědecký světový názor dětí.

Polytechnická výchova měla za úkol seznámit děti s vědeckými základy výroby a naučit je zacházet s nejjednoduššími nástroji všech druhů výroby.

Úkoly mravní výchovy zahrnovaly výchovu socialistického vlastenectví, socialistického humanismu, kolektivismu, socialistického poměru k práci a k společnému vlastnictví, uvědomělé kázně, vůle a charakteru.

Tělesnou výchovou se rozvíjely pohybové dovednosti a návyky, pěstovala se síla, odolnost a vytrvalost, děti se měly otužovat a připravovat k obraně vlasti. Tělesná výchova také pomáhala rozvíjet vůli a charakter, ukázňovala děti a pomáhala semknout je v kolektiv.

Úkolem estetické výchovy je seznámit děti s kulturou, vypěstovat vkus a cit pro krásu a naučit správně chápat umělecká díla. (Opravilová, Uhlířová, 2012, s. 20)

Na základě cíle a úkolů socialistické výchovy měla mateřská škola plnit v jednotlivých složkách výchovy tyto úkoly:

1. Podporovat pravidelný *tělesný rozvoj dětí*. Pečovat o jejich zdraví a bojovat proti nemocem pravidelnými lékařskými prohlídkami a zdravotním dozorem, čistotou a pořádkem, rozumným otužováním dětí. Vštěpovat dětem kulturně hygienické návyky, rozvíjet pohyby dětí, obratnost a přesnost.

2. Rozvíjet a zdokonalovat *řeč dětí* obohacováním slovní zásoby a péčí o správnou výslovnost. Rozvíjet *rozumové schopnosti* – smyslové vnímání, zvědavost, osvojování a paměť, myšlení, představy. Seznamovat děti s *přírodou* – vlastnosti

předmětů a hmot a jejich změny pod vlivem práce lidí. Naučit děti zacházet s nejjednodušším pracovním a domácím náčiním.

3. Dát základ rozvoji *povahových rysů* – čestnost, pravdivost, odvaha, skromnost, pracovitost a houževnatost, družnost a optimismus. Vychovávat smysl pro organizovanost, ukázněnost a kolektivnost. Pěstovat úctu k rodičům, zdvořilý poměr k dospělým, přátelský vztah k dětem. Učit děti vážit si práce lidí a věcí. Vést děti k lásce k rodině a k vlasti, k obráncům naší vlasti a k největšímu příteli Sovětskému svazu.

4. Učit děti *vidět a chápat krásu* v přírodě, v okolním životě a v umění. Rozvíjet *tvořivou obrazivost* a učit děti počátkům některých dovedností (kreslení, modelování, sestrojování, zpěv)

Podle Opravilové a Uhlířové (2012) celodenní ochranná péče o děti znamenala zdravotní a sociální ochranu i stravování dětí. V mateřské škole mělo být vhodné hygienické a bezpečné prostředí. Důležitý byl i denní režim a životospráva, pravidelné a rozmanité stravování, možnost odpočinku, dostatečný pobyt venku s co nejhojnějším využitím slunce, vzduchu a vody.

Denní režim byl v té době velmi důležitý, jak dokazuje i rozsáhlá kapitola v učebnici Pedagogika předškolního věku z roku 1957 autorky M. Bartuškové a kol. Jsou zde popsány i cíle a úkoly socialistické mateřské školy i její význam. Obsahově se tato učebnice víceméně překrývá s publikací z roku 1952, avšak vše je spojeno s ještě větší snahou vtisknout české předškolní výchově učebně disciplinární charakter a uplatnit v ní co nejvíce prvků sovětské pedagogiky.

Jak dále uvádí dvojice autorek, režimu dne, tedy pevně stanovenému a přesně dodržovanému každodennímu rozvrhu a způsobu činností dětí a jejich odpočinku, se připisoval až výchovný význam. Byl založen na důslednosti a pravidelnosti a sloužil jako prostředek dodržování správné životosprávy dětí a výchovy dobrých návyků i způsobů slušného chování. Denní režim měl být vhodný vzhledem k podmínkám mateřské školy a přiměřený věku dětí. Jeho nekompromisní dodržování mělo přinést kýžený efekt.

Mezi významné teoretiky té doby patřil Otokar Chlup, první děkan Pedagogické fakulty University Karlovy (založené v 1946), který zastával názory téměř shodné se současným pojetím předškolní výchovy a vzdělávání. Upozorňoval na specifickou roli učitelky mateřské školy, která musela plnit vzdělávací roli spolu s výchovnou, ale také být pěstounkou a opatrovnící, zde navrhuje, aby v mateřské škole přibyla pomocná síla, která by zastala mateřské povinnosti místo učitelky, a ta se tak mohla plně věnovat rozvoji a vzdělávání dětí.

Jak konstatují Opravilová a Uhlířová (2012), nadčasový pohled měl O. Chlup také v otázce kázně dětí, a to, že děti předškolního věku nejsou schopné předvídat následky svého chování, a tím být ukázněné ve svém jednání. Děti v mateřské škole je třeba zaměstnávat, střídat činnosti, hru a odpočinek, ale také upozorňovat na možné následky jejich činů, a tím se u dětí vyvarovat nežádoucímu chování.

Dalším významným teoretikem dle Opravilové a Uhlířové (2012) byl Václav Příhoda, který čerpal ze zkušeností získaných při pobytu v USA. K předškolní pedagogice a k výchově přistupoval vědecky na základě nejrozličnějších bádání, převážně psychologických. Zaobíral se otázkou předškolního vzdělávání a výchovy a dospěl k názoru, že předškolní výchova *„jest racionální soustava, jež má za účel promyšleně formovati kulturu i charakter dítěte až do té chvíle, nežli vstoupí do školy.“* Příhoda zdůrazňoval důležitost předškolního věku jako období samotného formování dítěte a jeho individuálního vývoje ve společnosti jiných dětí. Kritizoval tendence brát předškolní výchovu jen jako přípravu na vstup do školy.

Prvním závazným pedagogickým dokumentem popisovaným Opravilovou a Uhlířovou (2012) byly Osnovy pro mateřské školy vydané v roce 1955, kde výchovný záměr vycházel ze společenské představy nového člověka jako budovatele socialismu a obránce vlasti. Tomuto cíli byly podřízeny i úkoly jednotlivých výchovných složek při působení na osobnost dítěte. Nejdůležitější byla mravní výchova, ve které se vyzvedávala především indoktrinace (láska a obdiv k Sovětskému svazu), dále se kladl důraz na návyky správného chování a kázeň. Dále následovala tělesná výchova, mateřský jazyk a rozvíjení poznání a výchova estetická se zaměřením na lidovou tvorbu. Mravní výchova měla prostupovat všechny činnosti dětí, jak řízené, tak i volnou hru, ve které si děti samovolně osvojovaly pravidla soužití v dětské společnosti.

V roce 1961 byly vydány nové Osnovy výchovné práce pro mateřské školy, kde se již nekladla na první místo mravní výchova, a s tím spojená všudypřítomná proklamace Sovětského svazu a budovatelské tendence. Mravní výchovu vystřídal výchova rozumová. Osnovy byly charakterizovány spíše jako směrnice, které dávaly určitý rámec, a jejich závaznost byla omezena konkrétními edukačními podmínkami. Výchovně-vzdělávací cíle se opět navrátily k individuálnímu přístupu a k propojenosti všech výchovných činitelů, co znamenalo mezi jinými i větší spolupráci s rodinou. Výchovné cíle měly vytvářet základy všestranného rozvoje dítěte, tak že harmonicky rozvíjely tělesnou, rozumovou, mravní, pracovní a estetickou stránku osobnosti dětí.

V dalším dokumentu z roku 1976 – Program výchovné práce v jeslích a mateřských školách – byla velmi dobře patrná uvolněnější atmosféra šedesátých let. Cíle výchovy byly zaměřené na harmonický rozvoj tělesných i duševních sil každého jednotlivého dítěte, jeho osobitých schopností a zájmů, jeho citových vztahů a postojů, charakterových rysů a vlastností. Kladl se důraz na spolupráci s rodinou a vyzdvihoval se její význam ve výchově dítěte. Výchovné složky měly být vnímány komplexně a na sebe navazovat. Velmi důležitý byl také individuální přístup, tj. dokonalá znalost každého dítěte a přizpůsobení výchovné práce jeho vývojovým a charakterovým vlastnostem. Nejvýznamnějším výchovným prostředkem byla hra, činnost pro děti nejpřirozenější, zato režim dne byl brán pouze jako podpůrný prostředek a měl být individualizovaný a pružný.

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1983, přes tradičně poplatné ideologické proklamace, poprvé nahlížel na cíl předškolní výchovy v mateřské škole z hlediska specifických potřeb dítěte. Vyzdvihovalo se výchovné a vzdělávací poslání mateřské školy a její vazbu na výchovu v rodině. Program doplňoval soubor metodických příruček ke všem výchovným složkám i s věkovou diferenciací. V Programu byla zmíněná i branná výchova jako součást formování potřebných rysů dítěte, jež se má stát socialistickým občanem, budovatelem a ochráncem socialistické společnosti. Akcent na spolupráci s rodinou a začlenění výchovy k rodičovství navazovalo na nárůst velmi mladých rodičů v té době. Učitelky mohly uplatnit své odborné znalosti a vysvětlit rodičům, kteří byli často nevyspělí a nepřípraveni na rodičovskou roli, nezbytné podmínky

dobré výchovy dětí a základní požadavky společnosti na funkci rodiny jako výchovného prostředí i jako významné společenské jednotky. Těžištěm výchovy k rodičovství při působení na dítě bylo vytváření a posilování vztahů k matce, k otci a k dalším členům rodiny, dále se také rozvíjely vztahy dětí obou pohlaví (zdvořilostní chování chlapců k děvčatům, rovnoprávnost) a do výchovné práce se zařadily i počátky sexuální výchovy.

Předškolní vzdělávání a jeho vzdělávací obsah byl velmi konkrétní a formulován v podobě úkolů pro děti, jejich přesné časové dotace, která byla dána režimem dne a která nutně vedla k direktivnímu zacházení s dítětem v mateřské škole. Jednalo se o učebně disciplinární model.

V devadesátých letech 20. století nastala transformace předškolního vzdělávání, kterou, jak konstatuje Helus (2004) iniciovaly samotné učitelky mateřských škol, neboť výše zmíněný učebně disciplinární model mateřské školy, který byl uplatňován od zavedení jednotné školy, neodpovídal potřebám dětí. V roce 1991 Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze přišla s otevřeným modelem, který vycházel z osobnostně orientovaného přístupu. V osobnostním modelu hrála důležitou roli demokratizace, humanizace, individualizace a postupně se měnící pohled na důležitost rodiny, individuální rozvoj dítěte a předškolního vzdělávání. Což byl úplný odklon od cílů Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy (1983), ve kterém byly mateřské školy podřízené školám základním, které si diktovaly, co má dítě před vstupem do první třídy umět. Mateřské školy tehdy měly za úkol odstranit jakékoliv mezery ve vývoji předškolního dítěte v zájmu přirozeného vstupu dítěte do prvního ročníku základní školy, tzn. dítě, které zrálo jinak (nesplňovalo „normy“ Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy), bylo školou odmítnuto – nebyl brán zřetel na individualitu dítěte s právem na jeho přirozený vývoj. Pokud neuspělo v testu školní zralosti, byl dítěti doporučen odklad školní docházky, kdy většinou rodina na odklad školní docházky přistoupila.

Koťátková (2014) uvádí, že osobnostně orientovaný model po roce 1990 v předškolním vzdělávání s sebou přinesl přijímání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a postupné směřování k integrativnímu vzdělávání.

Nyní je v předškolním vzdělávání legislativně stanoven Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání publikovaný v roce 2004, dále s menšími úpravami. Zaměřuje se na maximální podporování individuálních rozvojových možností dětí, doplňování a podporování rodinné výchovy a usnadňování dítěti jeho další životní a vzdělávací cesty.

5. Mateřská škola Švabinského

Pro výzkum vývoje mateřské školy Švabinského, která byla pojmenována dle ulice Švabinského v Havířově, jsem jako hlavní zdroje využil kronik mateřské školy, které byly psány od založení (1965) po současnost. Ze začátku, kdy bylo povinností tyto kroniky vést, a v každé takové instituci působil kronikář, jsou tyto kroniky podrobné, spíše popisného charakteru, zdobené ručními kresbami, které se nevztahovaly k obsahu, s minimálním množstvím dobových fotografií. V pozdějších letech začaly převažovat fotografie nad psanými texty, což vedlo k nízké výpovědní hodnotě kroniky, která ukazovala, ale nevysvětlovala, nepopisovala. Z tohoto důvodu, lze tedy obtížně získat hodnotné informace o dané době a fungování, rozvoje a života v mateřské škole Švabinského.

Dalšími zdroji, které jsem pro tento výzkum použil, byly rozhovory s pamětníky i současníky, kteří nějakým způsobem působili nebo působí v mateřské škole Švabinského (kuchařky, učitelé, ředitelé). K pochopení významu mateřské školy v dané lokalitě mi v neposlední řadě pomohla literatura vydána v rámci propagace města Havířova, vydávané k jeho výročí založení. Pro kvalitní výzkum této bakalářské práce a její výpovědní hodnotu byl také osloven Státní okresní archiv Karviná a odbor školství a kultury Magistrátu města Havířova.

V rámci výzkumu jsem využil také Výroční zprávy o činnosti školy, které se začaly psát v roce 2004. V těchto dokumentech jsem našel přehled pracovníků školy, údaje o přijímacím řízení k přijetí dětí k předškolnímu vzdělávání, vzdělávací program školy, průběh a výsledky vzdělávání, údaje o prevenci sociálně patologických jevů, údaje o dalším vzdělávání pracovníků, údaje o zájmových aktivitách nad rámec ŠVP PV a prezentaci školy na veřejnosti, údaje o výsledcích inspekční činnosti provedené ČSI (Česká školní inspekce). Zákonní zástupci dětí přijatých k předškolnímu vzdělávání v mateřské škole se každoročně pomocí evaluačních dotazníků vyjadřují k provozu školy. Díky tomu mateřská škola může co nejoptimálněji naplňovat a respektovat potřeby dětí a rodičů.

5.1. Vývoj mateřské školy

Mateřská škola Švabinského byla uvedena do provozu 3. ledna 1965 jako závodní mateřská škola NHKG Ostrava-Kunčice (Nová huť Klementa Gottwalda). Od roku 1995, kdy došlo k zániku NHKG, převzalo mateřskou školu Statutární město Havířov a stalo se tak jejím zřizovatelem. Mateřská škola Havířov-Město Švabinského byla ve znění Zřizovací listiny Č.j.: E/35803KZ/02, zřízena ke dni 1. 7. 2002 jako samostatný právní subjekt. Zřizovací listina byla upravena usnesením Zastupitelstva Statutárního města Havířova a vydána v úplném znění ke dni 1. 1. 2016, Č.j. MMH/114512/2015.

Budova MŠ a venkovní prostory

Budova mateřské školy byla nově postavena přímo pro účely předškolního zařízení. Pro její výstavbu bylo vybráno místo poblíž centra města Havířova, zároveň však v blízkosti přírody – havířovského lesoparku Stromovka, ve kterém jsou účelně vybudované asfaltové cesty, které vedou lesoparkem, lze se tedy po lesoparku procházet i s dětmi s handicapem, které vyžadují bezbariérový přístup. Zároveň je z druhé strany k dispozici rozsáhlý lesní porost s přirozeně vyšlapanými cestami, kde se pravidelně pořádají naučné soutěže, díky kterým můžeme rozvíjet i otestovat plnění všech oblastí RVP PV.

Mateřská škola Švabinského je typickým příkladem mateřské školy v Havířově, pro svou architekturu a vnitřní uspořádání, které jsou opakovány u více mateřských škol v Havířově (viz. Foto č. 1. *Budova mateřské školy*). Jako většina mateřských škol, z důvodů požární bezpečnosti, je jednopatrová budova se dvěma vchody na obou koncích. Zadní vchod je umístěn v suterénu a slouží pro zásobení školní jídelny. Přední část mateřské školy poznáme díky zastřešeným schodům, ke kterým byla v roce 1996 přistavěna rampa pro bezbariérový přístup do mateřské školy. U vchodu se také nachází přední vstup na zahradu, kterým vstupují děti i učitelé. U zadního vstupu se nachází brána, kterou mohou vjíždět vozidla údržby.

Na budově mateřské školy neproběhly žádné stavební práce až do roku 2010, kdy byly vyměněné staré železné dveře za nové hliníkové v přední i zadní části budovy mateřské školy. Další modernizace se mateřská škola dočkala v roce

2016, kdy byla stávající dřevěná okna vyměněna za okna plastová. Žádných jiných změn se budova mateřské školy nedočkala, avšak výhledově je v plánu zateplení budovy mateřské školy.

Za mateřskou školou je rozsáhlá zahrada. V době jejího vzniku zde byly vybudované dva plechové zahradní domky, které sloužily k úschově hraček a nářadí pro zvelebování zahrady, jak pro děti, tak pro dospělé, kteří se pravidelně účastnili akcí, kde opravovali herní prvky pro děti a starali se o zahradu, tak aby byla pro děti vždy dobře připravena. Byly zde instalovány dvě dlouhé čtyřmetrové lavičky se stoly, železná dvoumetrová průlezka, která byla zakončená stejně vysokou skluzavkou. V blízkosti plechových zahradních domků se nacházela betonová pískoviště s dřevěnými sedátky. Zahrada byla postavena s asfaltovými cestičkami, které účelně doposud slouží k jízdě na koloběžkách, odrážedlech a procházkám s kočárky.

Na pozemku zahrady bylo vyhrazené místo pro pěstování květin, zeleniny a ovoce, o které pečovaly i děti pod vedením pedagogů. Také se za účelem stínu a her zasadilo celkem osm stromů, z nichž tři byly Liliovníky tulipánokvěté, které byly v roce 1965 neobvyklé tím, že pocházely ze Severní Ameriky, kde se běžně vyskytují, ovšem v Evropě se pěstují převážně v parcích a arboretech (sbírka živých dřevin - dendrologická zahrada) a je tedy vzácností vidět je mimo tyto oblasti. Do dnešní doby se dochovaly pouze dva Liliovníky tulipánokvěté a čtyři další stromy, které poskytují příjemný stín a ochranu před sluncem.

Do současnosti se již nedochoval žádný z herních prvků, které zde byly instalovány při zakládání zahrady mateřské školy, neboť nesplňovaly bezpečnostní požadavky dle ČSN EN 1176, která určuje *zkušební metody pro houpačky, skluzavky, lanové dráhy, kolotoče, kolébačky a samotné pokyny pro zřizování, kontrolu, údržbu a provoz těchto zahradních, herních prvků, se snahou eliminovat nepředvídatelná rizika pro děti a zajistit tak, co nejbezpečnější herní prvky, jak pro zahrady mateřských škol, tak pro dětská hřiště.*

Školní zahrada mateřské školy Švabinského nyní disponuje dřevěným zahradním domkem, který nahradil dva předchozí plechové zahradní domky, a slouží pouze pro úschovu hraček na zahradu. Na travnatých plochách jsou

umístěné funkční dřevěné sestavy se skluzavkou, se slaňovacím lanem, s lezeckou stěnou a se síťovými prvky. Dále zahrada disponuje hřištěm s brankami na fotbal a florbal, dvěma pískovišti a otevřenými domečky, ve kterých si děti mohou hrát. Posezení v podobě dlouhých laviček se stoly, na kterých mohou děti jíst, kreslit si, nebo si u nich posedět a relaxovat, se dochovaly do dnešní doby a jsou s oblibou používány. Nejnovějším prvkem na naší zahradě se stala průlezka pro nejmenší děti, dále lanová dráha a oblíbený altánek, ve kterém se dá přečkat náhlé nepříznivé počasí. (viz. Foto č. 2. *Zahrada mateřské školy*)

Velkou dominantou a lákadlem pro rodiče byl až do roku 2011 nekrytý venkovní bazén velikosti 6x6 m s fontánou uprostřed, s maximální hloubkou 30 cm. Bazén byl využíván k osvěžení a vodním hrám a byl ojedinělým prvkem školní zahrady. Tento bazén byl bohužel pro jeho náročnou opravu vybourán a zasypan zeminou, tím došlo ke zvětšení zatravněné plochy školní zahrady.

Jak je popsáno výše, je patrné, že se větší pozornosti ke změnám upínalo více k zahradě mateřské školy než k její budově. Zahrada si prošla velkými změnami při výměně starých herních prvků za nové, bezpečné a z dřevěného materiálu. V plánu je kompletní revitalizace zahrady, vybourání chodníků a postavení nových, vyrovnaní travnatých povrchů, výměna plotů a instalace nových moderních zahradních vymožeností, např. mlhoviště, stromová lanová dráha, apod.

Vnitřní prostory mateřské školy

Prostor mateřské školy je rozdělen na suterén, přízemí a první patro. V suterénu se nachází školní jídelna, její sklady a zázemí zaměstnanců školní jídelny, prádelna, sušárna, místnost na skladování prádla a kancelář vedoucí školní jídelny (viz. Příloha č. 2. *Půdorys suterénu mateřské školy*). Změnu si vyžádal sklad, ve kterém byla postavena místnost velikosti jednoho metru čtverečního určená pro keramickou pec. Další sklad byl vyklizen kvůli instalaci zařízení klimatizace při modernizaci školní jídelny (viz. Foto č. 3. *Kuchyň mateřské školy*).

Mateřská škola již od založení disponovala vlastní kuchyní, ve které byly vždy zaměstnány dvě kuchařky (hlavní kuchařka a pomocná kuchařka) a vedoucí školní jídelny, která měla na starost chod a vedení zaměstnanců školní jídelny.

Takto to fungovalo do roku 2002, kdy se mateřská škola stala 1. 7. 2002 příspěvkovou organizací a starost o chod a vedení zaměstnanců školní kuchyně příslušelo kompetenci ředitele mateřské školy. Na rozdíl od většiny mateřských škol v Havířově si mateřská škola Švabinského dokázala udržet vlastní kuchyň, ve které se vaří pouze pro děti a zaměstnance z mateřské školy Švabinského.

V přízemí (viz. Příloha č. 3. *Půdorys přízemí mateřské školy*) se za hlavním vstupem (viz. Foto č. 4. *Vstupní chodba mateřské školy*) do budovy mateřské školy nachází ředitelna, toaleta, šatny pro zaměstnance a šatny pro děti. Za šatnami se nachází výdejna školní jídelny, sborovna a třída pro nejmladší děti. Renovace se dotkla všech míst na tomto patře, zůstaly zde pouze původní vnitřní dveře. Původní toaleta byla modernizována. Ředitelna byla vybavena novým moderním nábytkem a výpočetní technikou. V šatnách byly na míru zhotovené vestavěné šatní skříně pro zaměstnance mateřské školy. V šatnách pro děti byly zakoupeny otevřené skříňky na oblečení, kde má každá třída svou barevnou variantu. Výdejna školní jídelny byla opatřena novou kuchyňskou linkou se všemi potřebnými uložnými prostory. Nový nábytek spolu se stolem k diskuzi a konzultacím s rodiči dostala i sborovna, která dříve sloužila jako izolační místnost pro náhlé onemocnělé děti. Byla zde také zakoupena nová tiskárna a počítač, který slouží k vytváření plakátů, tisku třídních vzdělávacích programů a v neposlední řadě k zapisování do elektronické třídnice mateřské školy.

Poslední místností na tomto patře je třída spojená s hernou, která je již od založení určena nejmladším dětem z důvodu požární ochrany, blízkosti šaten a zázemí mateřské školy. Tato třída dlouhá léta disponovala jednotvárným dřevěným nábytkem tmavé barvy, čtyřmi závěsnými lampami ve třídě a stejným počtem lamp v herně a jako podlahová krytina sloužilo linoleum šedé barvy. Zdi do výšky jednoho metru byly ve třídě i herně lemovány dřevěným obložením. Obložení zdí se spolu s kamennými parapety a dřevěnými kryty topení na rozdíl od světel, nábytku, podlahových krytin dochovaly dodnes. Světla v prostorách třídy i herny, v podobě závěsných lamp, byla nahrazena moderními stropními svítidly, která splňovala nároky na světelnou hygienu dle *Vyhlášky č. 410/2005 Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých*. Šedivé linoleum v prostorách herny bylo nahrazeno

antialergenním a antibakteriálním kobercem. Ve třídě bylo položeno nové linoleum červené barvy, neboť po roce 2002 byla tato třída nazvána třídou Broučků a celkově slazená do červených barev. Touto barevností se řídila i výroba nábytku na míru lemovaným červenou barvou. Z počátku byl nábytek sestaven tak, aby vytvářel koutky na centra aktivit, od kterých se po každém malování a s tím spojeném stěhování nábytku, plynule upouští pro větší prostor a pocit vzdušnosti ve třídách. (viz. Foto č. 5. *Třída Broučků* a Foto č. 6. *Herna Broučků*)

V prvním patře (viz. Příloha č. 4. *Půdorys 1. patra mateřské školy*) se nacházejí dvě třídy a výdejna školní jídelny. První dveře na chodbě vedou do třídy, která je vyhrazena pro 4-5leté děti. Po rekonstrukci, taktéž po roce 2002, získala svou barevnost v žlutých odstínech, neboť byla pojmenována třídou Sluníček (viz. Foto č. 7. *Třída Sluníček*). Ke třídě přísluší herna, umývárna s toaletami a sprchou a jako jediná ze všech tříd má k dispozici pokojíček o velikosti 2,5m x 4m. V tomto pokojíčku je knihovna pro děti a počítač s naučnými hrami. Je také vybavena koženkovou dětskou sedačkou se dvěma křesílky a stolkem, na kterém se dají číst knížky nebo hrát pexeso. Tento pokojíček dříve sloužil jako kancelář vedoucí školní jídelny, ale v roce 2001 byla kancelář přestěhovaná do suterénu a tento prostor mohl být využit k rozšíření edukačního prostředí třídy Sluníček. Renovace všech prostorů této třídy proběhla ve stejném duchu, jako tomu bylo ve třídě v přízemí. V roce 2014 byl do prostoru herny zakoupen dřevěný domek velikosti 2x2 m, který stojí na metr vysokých nohách a tak neubírá prostoru v herně, naopak ho přidává a rozšiřuje herní nabídku. Prostor pod ním slouží k relaxaci a prostor v domečku slouží k dětským hrám a také bývá často využíván při divadelních besídkách (viz. Foto č. 8. *Herna Sluníček*).

Výdejna školní jídelny byla taktéž opatřena novou kuchyňskou linkou se všemi potřebnými uložnými prostory, jako tomu bylo ve výdejně v přízemí.

Poslední místnost, která se v mateřské škole nachází, je třída určená předškolním dětem. Tato třída je od roku 2001 nazývána třídou Kamarádů a byla ji přidělena barva v odstínech modré, tzn. modré linoleum, modré lemování veškerého nábytku ve třídě i v herně. Třída je jedinečná svým vybavením v podobě umístění interaktivní tabule s edukačními programy a s DUMy (digitální učební materiál), které si učitelé vytvářejí sami a sdílejí je s ostatními pedagogy na

webových stránkách www.veskole.cz. V této třídě proběhla stejná rekonstrukce jako v jiných třídách mateřské školy. (viz. Foto č. 9. *Třída Kamarádů* a Foto č. 10. *Herna Kamarádů*)

V roce 2004 prošla mateřská škola kompletní rekonstrukcí umývár a toalet ve všech třídách. Mimo jiné, zde byl pořízen sprchový kout do každé umývárny, ve které jsou umístěny čtyři umyvadla s velkými zrcadly zapuštěnými mezi obklady a čtyřmi toaletami.

Zaměstnanci mateřské školy

Mateřská škola Švabinského vždy disponovala kapacitou pro šest pedagogů včetně ředitele mateřské školy a kapacitou pro šest nepedagogických, správních zaměstnanců v podobě vedoucí školní jídelny, hlavní kuchařky, pomocné kuchařky a uklízeček.

Od založení mateřské školy řídily tuto instituci pouze tři ředitelky. První ředitelkou byla paní Jiřina Pečinková, a to od roku 1965 do roku 1980. Po odchodu ředitelky do důchodu nastoupila na tuto funkci paní Zdenka Nevrlková a mateřskou školu řídila do roku 2001. Třetí a zároveň současná ředitelka Bc. Jana Šenková je ve funkci od roku 2001 do současnosti. Tato ředitelka za své působení provedla nejvíce změn za posledních 56 let fungování mateřské školy. Byly to všechny výše popsané změny ve venkovních i vnitřních prostorech mateřské školy. Od té doby se také zvýšila spolupráce mezi rodinou a mateřskou školou.

Na rozdíl od funkce ředitele mateřské školy, docházelo k velkým obměnám u pedagogických a správních zaměstnanců, kde se za dobu existence vystřídalo 16 pedagogických zaměstnanců a 5 osob z řad správních zaměstnanců. Časté střídání pedagogických zaměstnanců nepůsobilo pozitivně na klima mateřské školy. Toto časté střídání pedagogických i nepedagogických zaměstnanců bylo způsobeno hlavně velkým a rychlým rozvojem města Havířova, výstavbou nových mateřských škol a migrací obyvatel.

Kapacita a naplněnost mateřské školy

Tabulka č. 2. *Kapacita a naplněnost mateřské školy*

Školní rok	Počet dětí v MŠ k měsíci září	Kapacita
1966-1967	90	90
1967-1968	87	90
1968-1969	90	90
1969-1970	87	90
1970-1971	83	90
1971-1972	79	90
1972-1973	85	90
1973-1974	84	90
1974-1975	83	90
1975-1976	82	90
1976-1977	85	90
1977-1978	88	90
1978-1979	85	90
1979-1980	86	90
1980-1981	90	90
1981-1982	90	90
1982-1983	88	90
1983-1984	86	90
1984-1985	85	90
1985-1986	80	90
1986-1987	78	90
1987-1988	76	90
1988-1989	75	90
1989-1990	70	90
1990-1991	65	65
1991-1992	65	65
1992-1993	65	65

1993-1994	65	65
1994-1995	65	65
1995-1996	65	65
1996-1997	65	65
1997-1998	65	65
1998-1999	65	65
1999-2000	65	65
2000-2001	65	65
2001-2002	65	65
2002-2003	65	65
2003-2004	75	75
2004-2005	75	75
2005-2006	75	75
2006-2007	75	75
2007-2008	75	75
2008-2009	75	75
2009-2010	75	75
2010-2011	75	75
2011-2012	75	75
2012-2013	69	69
2013-2014	69	69
2014-2015	69	69
2015-2016	69	69
2016-2017	69	69

Zdroj: kroniky mateřské školy Švabinského

Kapacita mateřské školy Švabinského se v průběhu let obměňovala. Jak lze vyčíst z tabulky č. 2. *Kapacita a naplněnost mateřské školy* se kapacita od založení až do roku 1990, kdy nastala transformace školství, vůbec neměnila, avšak naplněnost tříd a počet dětí v mateřské škole s postupem času kolísal a v druhé polovině 80. let klesal. Důvodem této klesající tendence bylo vybudování nových mateřských škol v sídlištní části města Šumbark, kde se do nových panelových domů přesunula část obyvatel.

Od roku 1990 již počet dětí docházejících do mateřské školy přímo souvisel s kapacitou mateřské školy. Díky rekonstrukci celé mateřské školy bylo umožněno v roce 2003 kapacitu navýšit na 75 dětí. S příchodem nové legislativy v roce 2012 se kapacita mateřské školy musela opět snížit, a to na 69 dětí.

Mateřská škola Švabinského si oproti jiným mateřským školám v Havířově dlouhodobě udržuje svou konkurenceschopnost, a tím i 100% naplněnost. Tabulka č. 5. *Kapacity, počet tříd a naplněnost mateřských škol od školního roku 2012/2013 až do školního roku 2016/2017*, která je uvedena v příloze, detailně popisuje stav naplněnosti ve všech mateřských školách v Havířově od roku 2012, kdy průměrná naplněnost všech mateřských škol činila 99%. Ve školním roce 2016/2017 je tato naplněnost dle tabulky č. 5. *Kapacity, počet tříd a naplněnost mateřských škol od školního roku 2012/2013 až do školního roku 2016/2017* již 94%. Mateřská škola Švabinského si svou 100% naplněnost udržuje hlavně tím, že je umístěna poblíž centra v panelové zástavbě.

5.2. Významné události mateřské školy

První společnou oslavou dětí od zahájení provozu mateřské školy Švabinského byl Mezinárodní den žen, který byl pořádán NHKG (Nová Huť Klementa Gottwalda) v kulturním domě v Ostravě-Zábřehu. Další oslavy se převážně konaly v prostorách mateřské školy, a téměř vždy, se jich účastnili mimo dětí, učitelek a rodičů i zástupci NHKG. Zástupci z řad NHKG navštěvovali tyto akce až do roku 1995, ve kterém se město Havířov stalo zřizovatelem mateřské školy Švabinského.

Tabulka č. 3. Významné dny MŠ, 1. část

Oslavy	MDŽ	Velikonoce	1. máj	MDD	Rozloučení s předškoláky
1965-1974	10	2	10	10	10
1975-1984	10	6	10	10	10
1985-1994	5	8	5	10	10
1995-2004	3	10	0	10	10
2005-2014	0	10	0	10	10
2015-dnes	0	2	0	2	2

Zdroj: kroniky mateřské školy Švabinského

Tabulka č. 4. Významné dny MŠ, 2. část

Oslavy	Den horníků	28.10. VŘSR	Vánoční besídka	Divadlo mimo MŠ	Den matek
1965-1974	10	10	10	10	10
1975-1984	10	10	10	10	10
1985-1994	6	5	10	10	10
1995-2004	0	0	10	10	10
2005-2014	0	0	10	10	10
2015-dnes	0	0	2	2	2

Zdroj: kroniky mateřské školy Švabinského

Akce, oslavy a významné dny mateřské školy byly do roku 1989 konány pravidelně. Jednalo se hlavně o oslavy MDŽ (Mezinárodní den žen), 1. máje (svátek práce), MDD (Mezinárodní den dětí), Dne horníků, 28. 10. VŘSR (Velká říjnová socialistická revoluce) a Dne matek. Každoročně se také konaly Vánoční besídky,

rozloučení s předškoláky, a také divadla mimo mateřskou školu, převážně v Ostravě.

Po roce 1989 došlo k velkým změnám v pořádání a účasti na těchto akcích a významných dnech. V mateřské škole se přestalo slavit MDŽ (Mezinárodní den žen), 1. máj (svátek práce), MDD (Mezinárodní den dětí), Den horníků a 28. 10. VŘSR (Velká říjnová socialistická revoluce), naopak úplně jiného významu nabyly oslavy Velikonoc a Vánoc, na které se začalo pohlížet i z duchovní stránky.

Mezi nejvýznamnější oslavy a dny v mateřské škole v současné době jsou akce Rozloučení s předškoláky, Vánoční besídka a besídka ke dni matek. Zástupci z úřadu města Havířova již nejsou na tyto akce přímo zvaní, nicméně tyto akce mohou navštívit.

Návštěvy v mateřských školách, tak významné, že byly zaznamenány v kronikách, byly méně časté, a bylo ctí každého ředitele, takovou návštěvu ve své mateřské škole uvítat. Mateřská škola Švabinského zažila svou první návštěvu významného charakteru dne 29. 5. 1969, kdy do mateřské školy zavítal ředitel NHKG. Další návštěvou byl s. Sulejmanovič, příslušník vojenské posádky z Frenštátu pod Radhoštěm, který do mateřské školy zavítal dne 19. 11. 1972. Důvod jeho návštěvy nebyl v kronice popsán. Poslední zmínka o významné návštěvě, která se zasadila o zápis do kroniky mateřské školy, byla návštěva delegace mateřských škol z Polské lidové republiky. V programu návštěvy delegace bylo posílení přátelství mezi pedagogy, poznání prostorů ke vzdělávání v mateřské škole Švabinského a regionálních tradic ztvárněných dětmi.

Nejvýznamnější událostí dětí z mateřské školy Švabinského, dle slov kronikáře, stále zůstává návštěva prezidenta Československé republiky armádního generála s. Ludvíka Svobody a představitelů strany a vlády ze dne 12. 6. 1968. Tato návštěva se konala na náměstí v centru Havířova a děti se jí zúčastnily v průvodu, kde vítaly prezidenta Československé republiky květinami.

5.3. Péče o zdraví dětí v mateřské škole

Mateřská škola se nachází v centru města Havířova a potýká se s problémy, které jsou spojeny se znečištěním ovzduší vzniklé důlní těžbou i těžkým průmyslem. Aby se tato skutečnost občanům, ale hlavně dětem mateřských škol vykompenzovala, jezdilo se pravidelně na týdenní až čtrnáctidenní pobyty do horských oblastí. Mateřská škola Švabinského se hned v prvním roce svého založení dočkala rekreace na Čeladné pod záštitou NHKG a to v rekreačním domě Pionýr. Na tyto ozdravné pobyty se jezdilo pouze jednou ročně a v pravidelných intervalech o jarních prázdninách až do roku 2003. Vlivem vyšších provozních nákladů a zajištění pedagogického dozoru na těchto ozdravných pobytech a škol v přírodě se přestalo jezdit na rekreace podobného typu téměř ve všech mateřských školách v regionu.

Mezi časté aktivity popisované v kronikách mateřské školy Švabinského patřily i jednodenní výlety a exkurze. Z ideologických důvodů byly zaměřené často k posílení obdivu dělnické třídy a socialismu. Patřila mezi ně pravidelná návštěva dolů NHKG, která se uskutečňovala jednou za tři měsíce. Děti zde měly vytvořený program, kde se setkávaly s horníky a byly seznamovány s jejich pracovištěm, oblečením, vybavením a mohly si zde prohlédnout modely všech tamních strojů a náradí, které jsou potřeba k hornictví. Každá návštěva obsahovala jiný úsek, kde se děti vždy naučily a poznaly něco nového. Z těchto informací jsem získal pocit, že se to vše dělalo jen proto, aby se v dětech upevňovala sounáležitost a znalost řemesla – výchova další generace horníků od útlého věku.

Významnou událostí mateřské školy Švabinského byl v roce 1971 zájezd do Prahy na výstavu 50. výročí založení KSČ (Komunistická strana Československa). Dalšími aktivitami spojenými se socialistickou propagandou byly návštěvy různě zaměřených muzeí v ostravsko-karvinském regionu, kde se například odehrávala výstava socialistické výstavby, regionálních tradic, umělecké tvorby a mnoho dalších.

Nedílnou součástí života mateřské školy byly i jednodenní výlety do přírody, které se uskutečňovaly mnohdy až čtyřikrát do roka, kde měly děti často připravený program s vědomostními otázkami a různými úkoly, na jehož konci

čekal poklad v podobě sladkého překvapení. Tyto výlety byly uskutečňovány převážně v karvinském regionu v okolí Havířova, ale také v horském prostředí Beskyd, které disponuje dostatkem hradů, zámků, památek (například rodný dům Leoše Janáčka v Hukvaldech) a rekreačních oblastí, které k tomuto účelu výborně sloužily. Jednodenní výlet s nejdelší vzdáleností z mateřské školy Švabinského byl výlet na hrad Bouzov.

V mateřské škole se dbalo na pestrou nabídku aktivit, a proto se organizovalo mnoho dalších různorodých výletů. Byly to například návštěvy ZOO Ostrava, výlet na řeku Morávku, časté exkurze do Stáje Václav v Horní Suché s uplatněním hypoterapie, sánkařské výlety, exkurze do zahradnictví a na státní statek v Bludovicích (nyní již zaniklé). Mateřská škola pravidelně navštěvovala také sauny a solné jeskyně, kde díky otužování a blahodárným účinkům saunování se snažila o zlepšení obranyschopnosti a zdravotního stavu dětí, a tím o snížení nemocnosti.

Mateřská škola věnovala svou pozornost i rozvíjení sportovních dovedností dětí. Čtyř až šestileté děti docházely na kurzy plavání, kde si vštěpovaly základní plavecké styly ale i bezpečnostní pokyny pro pohyb ve vodě a v blízkosti vodních ploch.

V dnešní době mateřská škola Švabinského organizuje většinu z výše uvedených výletů a exkurzí, patří k nim především výlety do přírody, návštěvy ZOO a celodenní procházky v lesoparku Stromovka v Havířově s programem. Ke kurzům plavání se v zimních měsících přidaly kurzy lyžování na horách v Beskydech pro předškolní děti, tyto kurzy jsou dětem a rodičům dětí nabízeny, a je na rozhodnutí rodičů, zda chtějí, aby se jejich děti účastnily.

Pro doplnění pohybu dětí a jako prostředek pro zlepšení pohybových dovedností dětí slouží celoroční program Pohybem ke zdraví. Tento program je založený na posilování svalstva pro správné provedení kotoulu vpřed i vzad, přemetu stranou a dalších pohybových dovedností. Děti spolu s pedagogem jednou týdně docházejí do tělocvičny se speciálním gymnastickým náčiním, kde se zábavnou formou učí novým dovednostem.

5.4. Shrnutí vývoje mateřské školy

Mateřská škola Švabinského patří mezi typické mateřské školy v Havířově vybudované v 60. až 70. letech. Jak budova, tak i vnitřní a venkovní prostory musely projít rozsáhlou rekonstrukcí, díky které se mateřská škola stala moderní a pro děti vkusně vybavenou vzdělávací institucí.

Od svého založení se v mateřské škole vystříдалo několik pedagogických zaměstnanců, kteří odešli vlivem výstavby do jiných mateřských škol ve městě nebo dovršili důchodového věku. Tyto změny vždy byly provedeny plynule, tak, že neměly žádný vliv na chod a výuku v mateřské škole. Od jmenování do funkce současné ředitelky mateřská škola prošla velkými změnami převážně uvnitř budovy, ale také na přilehlé zahradě.

Díky modernizacím a vhodné poloze si mateřská škola udržuje svou konkurenceschopnost od založení až po současnost. Udály se v ní mnohé významné akce (oslavy 1. máje, VŘSR, Dne horníků, apod.), které se zapsaly do dějin mateřské školy a mnohdy ovlivňovaly chod mateřské školy v daném období, svým charakterem a dlouhodobou přípravou mateřské školy na tyto akce. Pro své děti pravidelně zajišťovala výlety, zájezdy a pobyty v přírodě, díky kterým pečovala o zdraví dětí z mateřské školy.

Závěr

Cílem bakalářské práce Historický vývoj mateřské školy Švabinského v Havířově na pozadí vývoje regionu bylo zmapovat existenci, vývoj a změny mateřské školy s přihlédnutím na rozvoj Ostravsko-karvinského regionu a jeho nejmladšího města Havířova od roku 1955 do současnosti. Pomocí výzkumných otázek jsem provedl kvalitativní výzkum a využil především metody analýzy a syntézy historických a školních dokumentů, jako jsou kroniky, památkové knihy a výroční zprávy, a díky tomu byl cíl splněn.

Na začátku práce se zabývám výzkumnými metodami, které byly v práci použity. Čerpal jsem z odborných publikací, díky kterým jsem si osvojil mnoho poznatků, jak kvalitně zpracovat svůj výzkum. Rozhodl jsem se zpracovat případovou studii mateřské školy Švabinského se zaměřením na vznik, historii a samostatný vývoj mateřské školy až do současnosti.

V kapitole druhé pokračuji nástinem regionálního vývoje se zaměřením na demografický a průmyslový růst Ostravsko-karvinska. Díky zaměření na těžební a hutní průmysl se rapidně zvýšila poptávka pracovní síly, což vedlo k úvahám a následné realizaci vybudování plnohodnotného města určeného převážně dělnické třídě. V této kapitole jsem shrnul vývoj regionu, a díky analýze dokumentů popsal vznik města Havířova, které bylo budováno dle plánovaných etap. Dle těchto etap byly s menším odstupem času stavěny i mateřské školy, které doplňovaly občanskou vybavenost a vyhověly potřebám obyvatel. Dále v kapitole přibližuji vývoj po roce 1990 a změny, které přináší. Největším obratem byl rozmach soukromého sektoru, zároveň omezení a uzavření některých dolů, které již nepotřebovaly mateřské školy, a tak se jejich zřizovatelem stalo Statutární město Havířov.

Třetí kapitola je věnována historii vzdělávání, a s tím spojené legislativní zakotvení předškolní výchovy. Uvedl jsem první rakousko-uherské zákony o předškolní výchově a vzdělávání, které sloužily jako základní pilíře mateřským školám. Po roce 1948, kdy vstoupil v platnost zákon o jednotné škole, nastaly změny ve vzdělávání, které jsem v této kapitole zmínil. Stěžejním prvkem zákona o

jednotné škole bylo vymezení předškolní výchovy, která dostala charakter uvědomělého školení uzpůsobeného věku dětí.

Z hlediska legislativy bylo školství připravené na předškolní vzdělávání, zajímalo mne, zda jsou k tomu připravené i učitelky z mateřských škol. Další podkapitulu jsem věnoval vzdělávání učitelek mateřských škol. Je v ní popsáno vzdělávání předškolních pedagogů, kteří se učili na odborných pedagogických školách středoškolské úrovně, a také návrat k terciálnímu vzdělání na pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, která opět otevřela vysokoškolský obor Pedagogika předškolního věku v roce 1980. Poslední podkapitola se věnuje dalšímu rozvoji vzdělávací soustavy, například zřizováním přípravných tříd, jeslí a internátních mateřských škol. Jsou zde popsány stěžejní prvky transformace školství po roce 1990.

Čtvrtá kapitola se věnuje pojetí předškolní výchovy v době od roku 1948 do současnosti, která nás seznámila se změnami, které přišly s nástupem komunistického režimu. Popisuje výchovu a vyučování v mateřské škole, její cíle a úkoly s postupným přechodem do současnosti.

V páté a zároveň poslední kapitole je obsažena případová studie mateřské školy Švabinského, která zkoumá a objasňuje historii a vývoj mateřské školy.

Díky teoretické a praktické části mohu vyvodit závěry na výzkumné otázky, které jsem si položil na počátku tohoto výzkumu.

Celkový vývoj mateřské školy Švabinského byl do detailu naplánován minulým režimem, ale potenciál, který tato mateřská škola měla a stále má, byl využit až po roce 1990, kdy ředitelé a učitelé mohli rozhodovat a přicházet s inovacemi v předškolním vzdělávání.

Rozvoj města Havířova neovlivňoval chod mateřské školy až do roku 1995, kdy patřila pod NHKG (Nová huť Klementa Gottwalda), která zajišťovala stabilní naplněnost dětmi jejich zaměstnanců žijících v Havířově. Po zániku NHKG a převzetí patronátu nad mateřskou školou Švabinského městem Havířov, byla mateřská škola ovlivněna zástavbou panelových domů a spádovou oblastí, která jí vždy zajistila plnou naplněnost. Díky patronátu města Havířova mateřská škola

získávala v průběhu let dotace pro rekonstrukce jak vnitřních prostor, tak i zahrady mateřské školy.

Mateřská škola Švabinského po roce 1990 přizpůsobila svou činnost změnám doby. Navázala spolupráci s rodiči v oblasti vzdělávací nabídky, zájmů dětí a společného života v mateřské škole. Vnitřní prostory získaly barevnost a výzdobu s dětskou tematikou, při čemž výzdobu z větší části tvořila a doposud tvoří dětská tvorba. Došlo také ke změnám vnitřního vybavení a materiálního zázemí. Vymanila se z politického tlaku socialistické doby, a soustředila se na výchovu a vzdělávání zaměřené na potřeby dětí – nikoli politických ideálů (zákonným a politickým požadavkům). Díky tomu se mohla rozvíjet vlastním tempem, uskutečňovat vlastní projekty, a být pro děti tím nejlepším začátkem výchovně vzdělávacího procesu.

V teoretické části bakalářské práce jsem z velké části využíval publikace „Havířov“ autora R. Prokopa (2005), neboť byl již od dob zakládání města Havířova jeho kronikářem a právě on napsal a inovoval knihy vydávané k výročí založení města Havířova. Žádné jiné knihy, které by se zaměřily pouze na město Havířov, nebyly publikovány. Bylo sice vydáno několik knih (např. Ostravsko, Karvinsko, Těšínské Slezsko), ale tyto knihy zmiňovaly město Havířov pouze okrajově a pro tento výzkum neměly dostatečnou výpovědní hodnotu.

Základem této práce byla výzkumná činnost, která se týkala analýzy historických pramenů jak o vzniku města Havířova, tak o vzniku mateřské školy Švabinského a pochopení jejich rozvoje a vzájemného působení. Práci s archivními materiály v podobě kronik mateřské školy a historických pramenů a v souvislosti se vznikem města Havířova mohu objektivně posoudit. Objektivně proto, neboť se domnívám, že zatím nejsem natolik ovlivněn mateřskou školou Švabinského a městem Havířovem, protože zde žiji pět let, což je poměrně krátká doba na poznání města a jeho školského zázemí. To byl důvod, proč jsem si bakalářskou práci na toto téma vybral - abych lépe poznal město, ve kterém jsem se rozhodl žít, založit rodinu a pracovat jako učitel mateřské školy. Díky studiu archivních materiálů jsem se dopodrobna seznámil s historií regionu, Havířova, a také hornictví a průmyslu, které je s tímto prostředím spjaté. Díky této práci se více identifikuji s městem a jeho historií a mateřskou školou Švabinského.

Seznam použitých pramenů a literatury

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-7367-628-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

Kol.: *Havířov (socialistické město)*. Ostrava: Město Ostrava, 1974.

Kol.: *Havířov*. Havířov: Město Havířov, 1995.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Jak se mateřských škol dotýkaly transformační a kurikulární změny?* Pedagogická orientace, roč. 24, č. 4, s. 583–597, 2014. ISSN 1805-9511.

KOVÁŘÍČEK, Václav. *Dokumenty k vývoji zařízení předškolní výchovy a k vzdělání učitelek mateřských škol*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1972.

KOVÁŘÍČEK, Václav a Iva KOVÁŘÍČKOVÁ. *Vývoj školských soustav v českých zemích*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1989.

MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. Pedagogický výzkum v teorii a praxi, 2004. ISBN 80-7315-078-6.

MIŠURCOVÁ, Věra. *Dějiny teorie a praxe výchovy dědí předškolního věku v 19. a 20. století*. Liberec: Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků, 1980.

OPRAVILOVÁ, Eva a Jana UHLÍŘOVÁ. *Předškolní výchova v zrcadle pramenů II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7290-623-9.

OPRAVILOVÁ, Eva a Jana UHLÍŘOVÁ. *Předškolní výchova v zrcadle pramenů III: legislativa k předškolní výchově*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7290-624-6.

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. 2., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1916-3.

PROKOP, Radim. Havířov 1955-2005. *Havířov: Statutární město Havířov*, 2005.
ISBN 80-239-4423-1.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*.
Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Elektronické zdroje

Česká a Slovenská Federativní Republika. Zákon č. 171/1990 Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (Školský zákon). In: *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. 3. 5. 1990. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=171&r=1990>

Česká a Slovenská Federativní Republika. Zákon č. 395/1991 Zákon České národní rady o školských zařízeních (úplné znění, jak vyplývá z pozdějších změn a doplnění). In: *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. 15. 10. 1991. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=395&r=1991>

Česká republika. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. In: *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. 16. 12. 1992. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Koncepce rozvoje školství v Havířově na léta 2014-2021. Havířov, 2014. Dostupné z: http://www.havirov-city.cz/dokumenty/rozvojove-dokumenty/koncepce-rozvoje-skolstvi-v-havirove-na-leta-2014-2021/koncepce-skolstvi/stahnout_cz.html.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 48 s. ISBN 80-87000-00-5. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf.

Soupis škol v Havířově. Dostupné z: <http://www.havirov-city.cz/institute-urady-a-organizace/zakladni-skoly.html>